

Daniela Tinková, *Francouzská revoluce,*

Praha–Kroměříž 2008, Triton, 292 s.,

ISBN 978-80-7387-138-3

„Ukončíme revoluci, nebo ji začneme nanovo? [...] Učinili jste všechny lidi rovné před zákonem; vyhlásili jste občanskou a politickou rovnost; znovu jste pro stát získali vše, co bylo vyjmuté zpod svrchovanosti lidu. Krok dál by byl katastrofální chybou. [...] Každý dnes ví, že revoluce by měla být ukončena. Ti, kdo prohráli, vědí, že je nemožné ji zvrátit, ti, kdo ji provedli, vědí, že je dokončena a že pro jejich slávu musí být konsolidována.“ (Antoine Barnave, 15. července 1791).

Psát novou knihu o Francouzské revoluci je pro českého historika nebo historičku záležitost více než zapeklitá. Především proto, že o ní vyšly v češtině za posledních deset, patnáct let již nejméně čtyři, možná i více dobrých překladů věnovaných tomuto tématu. Z nich jsou podstatné zejména dvě: dvousvazková práce Françoise Fureta, která reprezentuje pojetí dlouhé revoluce, končící až třetí republikou, a práce Mony Ozoufové o revolučních svátcích a symbolech revoluce. Obě jsou předními reprezentantkami současného historického kánonu a politicko-kulturního pojetí klíčové události nejen francouzských, ale i evropských dějin. Výklad této události je pro ne-francouzského badatele velmi komplikovaný i díky tomu, že nelze – jako v jiných případech – začínat s výzkumem na zelené louce. Ne že by neexistovala pověstná bílá místa (ta jsou věčná již proto, že historie je nevyčerpatelná), ale jakýkoli rozbor, a tím více komplexní pojetí, se musí opírat o desítky, ba stovky titulů, představujících tradici historiografického bádání, a to tradici nejen francouzskou, ale v současnosti zejména americkou.

Syntetizující publikace Daniely Tinkové prozrazuje na první pohled, že s druhou komplikací si poradila velmi dobře (s první nemohla nic dělat, když už jednou kývla na nabídku českého nakladatele), což jednoduše řečeno znamená, že výsledný text je plodem několikaletého úsilí o zvládnutí rozsáhlé historické produkce, a to od 30. let 19. století, kdy začal vědecký výzkum revoluce v našem pojetí, až po nejžhavější současnost. Nejde samozřejmě jen o pohled na seznam literatury, kde jsou vypočítány pouze nezbytné položky, patrně z úsporných důvodů. Jde o ráz textu, o míru pochopení událostí v jejich rozměru politickém, sociálním, kulturním. Pravidelný čtenář DTK ví, že autorka se na tuto svou syntetizující práci dlouho připravovala, a to zejména ve dvou směrech: za prvé právě mapováním interpretační tradice (od Burka po Huntovou, od teorie spiknutí po sofistikované rozborů departementních volebních praktik, od liberální interpretace přes socialistickou zpět zase k liberální apod.); za druhé pokusem o pochopení girondy a girondinů v jejich rozporuplném politickém zápolení mezi monarchistickou pravicí a radikální levicí.

Oba směry, jimiž se Tinková vydala před napsáním své syntetizující publikace, byly pro další tvůrčí práci životodárné.

Vyprávění o tak význačné události, jakou je Francouzská revoluce, musí mít v prvé řadě spád, musí se dobře číst. Zdá se, že pro autorku byla nejzajímavější otázka, která trápí mnoho dnešních badatelů, totiž otázka, proč revoluce pokračovala ještě po roce 1791, po vyřešení všech zásadních problémů starého režimu a po přijetí ústavy. Řešení tohoto problému nutně souvisí s vzestupem a pádem girondinů, kterým se v knize věnuje zasloužený prostor – a ve druhé řadě také s tím, které části jsou na publikovaném textu nejpoutavější. Léta 1792–1793 představují skutečný „revoluční zlom“, který znamená radikalizaci politiky a celé společnosti, a v důsledku tedy i pokračování revoluce směrem k autoritářskému (ba pre-totalitnímu) modelu, kdy se moci ujali levicoví „ultras“. Toto přelomové období je naplněno mnoha skutečnostmi, které nejen vybízejí k analýzám politologického typu, ale i k historickému líčení v jeho nejvlastnější podobě poutavého vyprávění. Rozdělení společnosti v důsledku přijetí Občanské ústavy duchovenstva, oslabení symbolické moci krále vedoucí k pokusu o útěk a k pádu monarchie, víra v aristokratické a kněžské spiknutí projevená v záříjových masakrech, národní i občanská válka, vnitřní politická polarizace – není toho opravdu málo, co si vyžaduje naši pozornost, co však současně umožňuje držet příběhovou linii, a především, co je skutečně klíčové pro pochopení mechanismu revolučních událostí, mechanismu, který se stal vzorem pro všechny další revoluce a revolucionáře 19. a 20. století. Jakoby se vše odehrálo opravdu „vzorově“ ve Francii, a pak to bylo už jen aplikováno, opakováno a znovuprožíváno v jiných zemích. Fascinace Francouzskou revolucí je možná dána právě tímto „panenským revolučním pelem“ (pokud chceme použít tak pěkný výraz pro tak hrozné děje), který se v Evropě neprojevil v této podobě nikdy předtím, ani u husitů, ani v Nizozemí, ani v Anglii.

Na knize je velmi sympatické to, že autorka našla vyváženou polohu mezi vyprávěním a analýzou, jinými slovy, že si našla v proudu líčení místo a čas na prodlení u problémových momentů. Dobrým příkladem je rozbor výrazu „teror“, který je na jedné straně samozřejmě přiřčen k akcím revoluční vlády z let 1793–1794, tedy vlády spočívající primárně na síle, nikoli na legální a právní moci. Na druhé straně je více než zřejmé, že si historikové nemohou vystačit s tímto jednoduchým hodnocením. O represích můžeme mluvit už před vítězstvím Hory, už před zákony z konce roku 1793, už před zásadními vystoupeními moderního tyрана Saint-Justa v Konventu. Teror není jen „rudý“, ale též „bílý“. U teroru také nešlo pouze o praktické hry o moc, šlo též o jistou teorii, propracovanou zejména Maximilienem Robespierrem. A konečně, revoluční teror byl mnohotvárnou a rozmanitou skutečností, od teroru politického (likvidace tzv. nepřátel nového režimu) přes teror protináboženský (kult Nejvyšší bytosti) až po teror kulturní (vandalské, obrazoborecké činy), ba jazykový (snaha o likvidaci dialektů ve prospěch jednot-

né francouzštiny). Teror jakožto extrémní forma společenského násilí je více než vhodným tématem vzhledem k řešení poměrně aktuálních problémů, souvisejících nejen s dávnou minulostí, ale též s poměrně nedávnými nebo stále ve světě existujícími extremistickými politickými formami a jejich praxí. Podobným příkladem, i když z pozdějších revolučních dob, je vysvětlení fenoménu „ochabnutí revoluce“, ústící do autoritativní diktatury Napoleonovy. Zde se naopak setkáváme (oproti výkladu aktivní složky revoluční praxe – teroru) s opačnou tendencí, s interpretací její složky pasivní, s rezignací na parlamentní vládu amerického vzoru, jež provádí porušování ústavy, obava ze zahraničního výpadu i hospodářské a náboženské problémy.

Celkové vyznění knihy, jak napovídá její poměrně rozsáhlý a velmi zajímavý „katechismový“ závěr, však není jednoznačně kritický, jak by mohly navozovat partie o podobách teroru. Moderní badatel, ať je již jakkoli „světonázorově orientován“ a ať již jeho sympatie patří Ludvíkovi XVI. nebo Dantonovi, musí vycházet ze zásadní premisy, že veškeré moderní dějinné události jsou hodnotově ambivalentní, že neexistuje čistě černá a čistě bílá – v nejlepším případě jsou tu „nejlepší ze všech špatných světů“ v podobě různých odstínů šedé barvy. Nelze pominout skutečnost, že Francouzská revoluce položila základy občanské společnosti spočívající na ústavním, reprezentativním režimu a že svou Deklarací práv a novým trestním zákoníkem připravila půdu pro humánnější evropskou tradici. Svou novou politickou kulturou ustavila nejen rozpory, které jsou přítomné do dnešních dnů, ale přímo vytvořila politicko-kulturní matici, na níž se v současnosti odvolávají nejen umírnění nebo radikální revolucionáři, ale též řada liberálních myslitelů. Příznivců starého režimu (před rokem 1789) je dnes již žalostně málo... Ubylo však také těch, kteří chtěli po marxisticku vidět v revoluci předěl v rozvoji kapitalismu a průmyslové společnosti. Jak po stránce hospodářské, tak po stránce sociální znamenala revoluce sice změnu, ale nikoli takovou, jak si ji představoval Albert Soboul a jeho středo- a východoevropští žáci. V podobě kánonu, který se dnes ustálil (a nutno dodat s Martinem Maliou, že to není kánon dogmatický, ale ve všech směrech otevřený!) a jehož je Daniela Tinková talentovanou českou reprezentantkou, je revoluce prezentována jako základní politická událost ustavující modernitu v její rozporuplnosti a plnokrevnosti – a zejména pak v jejím sváru mezi principy svobody a rovnosti.

Jiří Hanuš